

UDK 329.14(497.13)»1945/1952»
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 24. X. 1991.

Funkcioniranje „plebiscitarne demokracije” u Hrvatskoj 1945.—1952. (Izborni aspekt organizacije legitimacijskog procesa)

KATARINA SPEHNJAK

Institut za suvremenu povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

U radu se istražuje uloga izbora u uspostavi i funkcioniranju poslijeratnog političkog sustava u Hrvatskoj od 1945. do 1952. godine. Analizom izbornog zakonodavstva i izborne prakse, a osobito doktrinarnih postavki Komunističke partije, dolazi se do osnovnog zaključka: izbori u tom periodu imaju značaj rituala, služeći kao jedan od organiziranih oblika podrške uspostavljenom državnom sustavu, Komunističkoj partiji i istaknutim političkim ličnostima.

Uvod

Načini legitimiranja¹ političkog poretka u socijalističkim društvima temelje se na drukčijim polazištima i poprimaju drukčije oblike od onih u modernim građanskim društvima. Dok se u njima postupak pribavljanja podrške uspostavlja i ostvaruje putem racionalnih procedura,² u socijalističkim se sustavima u osnovi negira takav put. Središnje mjesto ideologije koja počiva na programu socijalne emancipacije, a po svojoj je biti radikalna i univerzalistička, određuje i oblike i strukturu procesa legitimacije vlasti u socijalizmu. Prema doktrinarnom samorazumijevanju vladajuće partije, ona svoju poziciju privilegiranog tumača i organizatora opravdava pozivanjem na povijesne interese radničke klase. Izgradnja institucija legitimacije vlasti počiva na pretvaranju izvornih institucija i

¹ Legitimiranje poretka »označava proces reprodukcije svjetonazorskih sadržaja [...] kao i političke postupke na temelju kojih članovi nekog društva prihvaćaju društveni, pravni i politički poredak kao valjan i opravdan.« — Leksikon temeljnih pojmova politike, Zagreb 1990., 97—98.

² Najvažnije su ove procedure i institucije: ustavna prava čovjeka i državljanina, definicija političke zajednice kao apstraktne ukupnosti državljana, puka, čija se volja iskazuje izborima političkih predstavnika, većinsko načelo u izborima i odlučivanju, uspostava slobodne javnosti, uobličenje djelovanja parlamenta apstraktnim i racionalnim zakonima. — Isto, 99—100.

organizacija socijalnog pokreta u instrumente vlasti i poretka. Odsutnost svih samostalnih mehanizama artikuliranja političke volje otvara put ritualizaciji političkog života.³

U političkom smislu društvo se organiziralo na modelu plebiscitarne demokracije. Za taj oblik socijalne integracije karakteristično je: političko jedinstvo i homogenost naroda, uloga vođe i državnog aparata.

Još u toku antifašističkog rata od Komunističke partije uspostavljena organizacija vojne sile, državnih i političkih organa nove vlasti nakon oslobođenja zemlje prelazi u fazu definitivnog konstituiranja poretka.⁴ U skladu s doktrinarnim shvaćanjem KPJ o dvjema etapama revolucije uspostavljen je politički sustav tzv. narodne demokracije.⁵ On se sastojao u zajedničkom funkcioniranju institucija predstavničke demokracije i institucija rukovodeće partije, a u političkom smislu izražavao je socijalna stremljenja radničko-seljačkog saveza kao svoje osnove.

Iako malobrojna, kadrovska partija, KPJ je nastojala ostvariti širu političku osnovu putem masovnih organizacija, nastalih još u ratu pod njezinim utjecajem. Dobivenim izborima, putem Narodne fronte, komunisti će se nastojati potvrditi i kao legitimni narodni predstavnici. Neposredno nakon rata Komunistička partija ne iskazuje javno svoj revolucionarni koncept, već se bavi pretežno praktičnim pitanjima u obnovi zemlje i političkoj stabilizaciji unutrašnjeg stanja, i problemima vezanim uz novu državu na međunarodnoj ravni.

Opredjeljenje najviših državnih i partijskih organa za državnoplansku privredu na početku 1947. godine izrazilo je nastojanje da se izgradi sustav na temeljima socijalističke doktrine. Dovršena obnova zemlje, uspostavljeno političko jedinstvo i jak državni sektor u industriji po partijskim su shvaćanjima bili temelj koncepta ubrzane industrijalizacije kao modela za prevladavanje nerazvijenosti privrede i društva uopće. Provođenje industrijalizacije postalo je primarni društveni zadatak, a uloga državnih organa u tom poslu smatrala se presudnom; na to je utjecalo i tadašnje doktrinarno shvaćanje KPJ o ulozi države kao »najmoćnijeg sredstva revolucije«. Sustav državne organizacije i političko-partijska struktura Partije utemeljili su se po istom obrascu, u obliku hijerarhijskih

³ *Zakošek, Nenad*: Legitimacija političke vlasti u socijalizmu, *Naše teme*, 1—2, 1989., 83. — Takav odnos ideologije i političke vlasti uvjetuje neprestanu ideologijsku interpretaciju društvene zbilje u cilju dokazivanja legitimnosti svoga djelovanja i političkog sustava u cjelini. — Isto.

⁴ O suštini i genezi uspostavljanja nove vlasti u toku NOB-a u Hrvatskoj vidjeti radove *Kisić-Kolanović Nade*: Funkcije narodne vlasti u NOB-u Hrvatske 1941. godine, *Časopis za suvremenu povijest* [ČSP], 3, 1981., 65—83; Razvoj narodne vlasti u Hrvatskoj 1942. godine, ČSP, 3, 1982., 5—24; Prilog proučavanju narodne vlasti u Hrvatskoj 1943—1945, ČSP, 2—3, 1979., 103—124, i druge.

⁵ Pod tim pojmom razumijeva se historijski oblik političkih sustava u zemljama Jugoistočne Europe i Azije nakon drugoga svjetskog rata. Obilježavala ih je koalicija komunističkih i srodnih partija, pri čemu je u stvarnosti postojala politička dominacija komunističke partije, uz formalno i ograničeno djelovanje institucija parlamentarizma (selektivni partijski pluralizam, sloboda štampe i izbora, građanska prava). — *Obradović, Marija*: Politički sistem »narodne demokratije« u Jugoslaviji (1945—1952). (Doktorska disertacija obranjena na Fakultetu političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu, u svibnju 1989.), 69.

piramida s koncentracijom vlasti u vrhovima. Pri tome se očitovala personalna unija partijskih i državnih organa. Politbiro Komunističke partije, sastavljen od nekolicine ljudi, imao je ulogu »štaba revolucije«, a sama Partija temeljila je svoju strukturu i djelovanje na načelima demokratskog centralizma, s težištem na praktičkoj dominaciji centralističkog elementa. Odnos drugih političkih masovnih organizacija i Komunističke partije uspostavljen je kao sustav »poluga« ili »transmisija«. Prihvaćanjem platforme KPJ za svoja programska opredjeljenja, te su organizacije usvojile i organizacijske principe Partije, te priznale u svojim programsko-političkim dokumentima dominantnu i »rukovodeću« ulogu KPJ. Njihova se uloga nije iscrpljivala samo u praktičnom djelovanju u izgradnji objekata planske privrede i ostvarenju zadataka vlasti, već su one bile i mjesta »socijalističkog osvješćivanja narodnih masa«, tj. propagiranja te ideologije.

Stvarni proces legitimacije vlasti hrvatskog/jugoslavenskog političkog poslijeratnog sustava temeljio se na rastvaranju naroda u masu.⁶ Već stvorene izvorne institucije oblikovanja i izražavanja političke volje — narodni odbori, političke grupe i organizacije — uspostavom i konsolidacijom političkog poretka dospjele su pod presudni utjecaj jedne partije. Njihovom instrumentalizacijom, te uz dokidanje ili potiskivanje svih konkurentskih političkih grupa, nestali su svi izvorni i samostalni oblici izražavanja političke volje. Uspostavljeni sustav različitih institucija služio je izražavanju političke podrške poretku i njegovim nosiocima, koja se ostvarivala putem »frontovske« mobilizacije puka.

U tom smislu treba promatrati i ulogu izbora, tradicionalno shvaćenih kao postupka prenošenja suverenosti naroda na izabrane predstavnike. Doktrinarno utemeljeni prigovori o formalizmu i praznoći građanske demokracije ustuknuli su 1945. godine pred političkim potrebama za međunarodnim priznanjem. Izborna zakonodavstvo i izborna praksa tumačeni su istodobno kao još jedan od dokaza o demokratizmu — narodnoj osnovi uspostavljene vlasti. Potkraj toga razdoblja ta će se dilema konceptualno razriješiti u razradi mehanizma socijalne demokracije putem vijeća proizvođača, čime se, kako se smatralo, demokratizam unosi u proizvodnu sferu društva.

Poslijeratni izbori u Hrvatskoj (Jugoslaviji) imali su obilježja plebiscitarnosti: davanja podrške usvojenom putu izgradnje društva uz snažno naglašavanje zaštite tekovina na liniji NOP-a. U takvom procesu društvenog ujedinjavanja nije bilo važno tko će u ime biračkog tijela donositi odluke, jer se izborima zapravo iskazivala podrška onim političkim snagama koje su bile nositelji kretanja. U uvjetima postojanja jedne političke partije i ustavno utemeljene njezine dominantne uloge biranje između kandidata iste partije, na istoj političkoj platformi, obesnaživalo je osnovnu ulogu izbora kao takvih — mogućnosti opredjeljivanja za alternativu. Osnove izbornog sustava i izborna praksa tvorili su dio slo-

⁶ Narod ili puk kao skup državljana — kao nositelja suverenosti. Ovdje se kao suveren stvarno uspostavlja partija, jer se ustav društva kao osnovni društveni akt utemeljuje u njezinu programu. — Isto, 85, i Leksikon . . ., 82—83.

ženoga uspostavljenog mehanizma kontrole, usmjerivanja i mobilizacije stanovništva u cilju ostvarivanja djelotvorne podrške politici Komunističke partije.

Zadaća je ovog rada istražiti suštinu i obilježja tog procesa u Hrvatskoj u poslijeratnom razdoblju. Naša historiografija nije dosad zabilježila sustavna istraživanja te problematike. U politološkim radovima iskazan je veći interes, ali tek u sklopu širih promišljanja tema iz tog razdoblja (Žarko Puhovski, Nenad Zakošek, Ivan Šiber). Historijsko-politička analiza političkog sustava tzv. narodne demokracije u Jugoslaviji od 1945. do 1952., koju je sačinila Marija Obradović u svom doktorskom radu 1989., najcjelovitija je studija o toj tematici. Knjiga Stranački pluralizam ili monizam. Društveni pokreti i politički sistem u Jugoslaviji 1944—1949. (Beograd 1983.) autora Vojislava Koštunice i Koste Čavoškog također pruža uvid u neke aspekte te problematike.

Strukturirajući istraživanje u pet cjelina nastojalo se, u cilju preglednosti, razdoblje kronološki utemeljiti; imajući pri analizi na umu nekoliko aspekata: normativnu razinu izbornog kompleksa, osnovne odrednice samorazumijevanja Komunističke partije, te praksu samoga izbornog postupka. Interes za savezne izbore (1945. i 1950.) uz analizu izbora za Sabor 1946. i 1950., te za lokalne organe vlasti u Hrvatskoj u cijelom razdoblju, razumljiv je, imamo li na umu bit i strukturu uspostavljenog političkog sustava: riječ je o monopolu jedne iste političke partije u centraliziranoj, federalističkoj državnoj strukturi.

I. Prvi poslijeratni izbori — izbori za Ustavotvornu skupštinu Jugoslavije 1945.

1. — Godine 1945., nakon oslobođenja, nema u javnom političkom životu nikakva jasnog iskazivanja koncepta socijalističke preobrazbe što ga ima preuzeti Komunistička partija. Na političkoj sceni dominira Narodna fronta, kao široko utemeljen politički savez radnika, seljaka i drugih demokratski orijentiranih rodoljuba. Njezina politička platforma može se sažeti u nekoliko demokratskih načela: vlast naroda, republikanstvo, ravnopravnost naroda, socijalna pravda i sl. Kao dokaz o njezinoj političkoj širini govori se o dijelovima stranaka koje u njoj djeluju, te ističe njihova demokratska tradicija i uloga u oslobodilačkoj borbi. Značenje Komunističke partije može se prepoznati u odavanju priznanja njezinu organiziranju oslobodilačkog otpora te u razvijanju karizme pojedinih visokih partijskih i državnih rukovodilaca.

Za prve poslijeratne izbore — izbore za Ustavotvornu skupštinu DFJ — Komunistička se partija veoma ozbiljno organizirala uz pomoć adekvatnog izbornog zakonodavstva kao i za cijeli tok izborne kampanje. Djelujući putem jedne od prvih legalnih političkih organizacija — Narodne fronte, Partija je djelotvorno radila na zaštiti ostvarenih tekovina na liniji NOP-a, i na uspostavljanju temelja budućoj društvenoj preobrazbi u skladu sa svojom doktrinom. Kardeljeve teze uoči oslobođenja o tome znakovito govore: »Mi ne smijemo dopustiti da Ustavotvorna skupština

diskutuje o tome, kakav će ustav biti u našoj zemlji. Onda bi to značilo da smo se mi našli na repu buržoaskog parlamentarizma i da prepuštamo slučaju plodove naše revolucionarne borbe. Ustavotvorna skupština ne može drugo da napravi, nego da utvrdi to što je u stvari u životu već ostvareno kod nas. Period koji imamo do Ustavotvorne skupštine treba da bude ispunjen time, da mi taj ustav prenesemo u mase, da ga djelomičnim mjerama i organizacijama odozdo stvaramo. [...] zato smo postavili takav plan koji će omogućiti da mi u Ustavotvornu skupštinu dođemo sa gotovim uređenjem zemlje.⁷

Što KPJ misli o Narodnoj fronti, kazuju ove Kardeljeve misli: »Bilo je drugova koji su smatrali da možemo u JNOF primiti one koji individualno prilaze JNOF-u. Ako bi ostali na tome, nikada ne bi mogli unijeti u te partije onu diferencijaciju kakvu smo unijeli. Danas nemamo ni jednu od partija koje su ušle u JNOF, a koja bi ostala u vrhovima jedinstvena. U svim tim partijama vrši se živa diferencijacija. To što mi nismo ranije uspjeli u frontalnoj akciji protiv tih partija, uspijevamo sada preko diferencijacije. [...] Mi treba da u našoj borbi uvijek radimo dvostruko. Prvo, da sa vrhovima pregovaramo, da ih privlačimo, da ih zadržimo u okviru Fronta, a drugo da kroz mase otvoreno napadamo one ljude koji su u Frontu a ruše Front.«

Zakoni iz oblasti izbornog sustava (Zakon o biračkim spiskovima i Zakon o izborima narodnih poslanika) doneseni su u ljeto 1945. na zasjedanju Privremene narodne skupštine DFJ, uz bezuspješan otpor nekolicine zastupnika opozicionih⁸ predstavnika, a u vezi s nekim temeljnim načelima. Zakonom o biračkim spiskovima izborna je pravo bilo oduzeto određenom broju osoba čije se ponašanje u proteklom ratu ocjenjivalo neprijateljskim. Zakon o izboru predstavnika u najviše zakonodavno tijelo počivao je na općedemokratskim načelima o općem, jednakom, pravu glasa, tajnosti i neposrednosti glasanja. Dobna granica od 18 godina kao uvjet za stjecanje biračkog prava snižavala se kad je bila riječ o boricima NOV i POJ.

Zakonodavac se opredijelio za kombinaciju većinskog i razmjernog predstavništva u izborima za Savezno vijeće i modela čistoga razmjernog sustava u izboru Vijeća naroda, što znači da su se izbori obavljali putem saveznih i okružnih lista (samostalnih ili u sklopu savezne liste) za Savezno i zemaljskih lista za Vijeće naroda, a ne putem pojedinačnih kandidata.⁹ Mandati su zadobiveni na osnovi osvojene apsolutne većine glasova. U Hrvatskoj, kao i u cijeloj Jugoslaviji, prijavljena je samo jedna savezna lista — lista Narodne fronte, nosioca Josipa Broza Tita, a kao skup okružnih lista NF na čelu s poznatim partijskim i državnim funkcionarima. Za svako poslaničko mjesto u Saveznom vijeću odnosno skupštini kandidiran je u Hrvatskoj u prosjeku po jedan kandidat više no što

⁷ Arhiv Instituta za suvremenu povijest (dalje: AISP), Fond KP—42—III/3315.

⁸ Opozicionih po svojoj političkoj orijentaciji, a ne po konstituciji Skupštine (s obzirom na postignute političke pregovore u skladu s dogovorom Tito—Šubašić). Vidi knjigu Šepić, *Dragovan*: Vlada Ivana Šubašića, Zagreb 1983.

⁹ Usp. Zakon o biračkim spiskovima (s objašnjenjima, drugo izdanje), 1947., i Zakon o izboru narodnih poslanika za Ustavotvornu skupštinu (Saveznu skupštinu i Skupštinu naroda) (s komentarom, u redakciji Ministarstva za Konstituantu), 1945.

se biralo, za ukupno 86 mjesta.¹⁰ Za Skupštinu naroda bila je u Hrvatskoj postavljena samo jedna lista,¹¹ zatvorenog tipa, čiji je nosilac bio književnik Vladimir Nazor, a čijim se sastavom nastojala iskazati politička raznolikost.¹²

Na izborima se nije kandidirala ni jedna druga stranka. Smatrajući izborni zakon izrazito nepovoljnim za sve ostale stranke osim Narodne fronte, opozicijski su predstavnici u zajedničkom saopćenju uoči izbora obznaneli apstinenciju. Tadašnja je vlast na to reagirala dopunom izbornog zakona u vezi s postavljanjem na izbornim mjestima i tzv. kutije bez liste, čime se htjela smanjiti moguća veća odsutnost iz izbornog postupka, a uz to pružiti i dokaze pred javnošću o demokratskiosti zakonodavstva. Uistinu je to moglo imati tek manifestacijski značaj, jer se glasovi ubačeni u tu kutiju nisu uopće uzimali u obzir pri podjeli mandata.

Sam tok izborne kampanje kazuje o partijskom poimanju izbora i načinu djelovanja u cilju ostvarivanja izborne pobjede.

2. — O instrumentalizaciji izbora i organizacije Narodne fronte u tom kontekstu jasno govore diskusije na prvoj poslijeratnoj partijskoj konferenciji Zagreba, u ljeto 1945. godine. Vladimir Bakarić, prva partijska i politička ličnost Hrvatske, tada je rekao: »Drugovi, pred nas su postavljeni i našu Partiju u Jugoslaviji općenito dva puta: jedan da nastavimo onako kako smo počeli, da nastavimo istim metodama sa kojima smo do sada radili, metodama da ih okrstimo otvoreno revolucijom. Mi smo se digli na oružanu borbu, istjerali okupatora i razbili okupacione snage. [...] Uzevši ovo u obzir mi smo mogli ići dalje, pred nama nema nikakvih velikih zapreka. Narodna vlast ima narodno povjerenje. [...]

¹⁰ U skladu s izbornim načelom — 1 zastupnik na 40.000 stanovnika; prema popisu stanovništva iz 1931. godine Hrvatska je (bez Istre) imala 3.436.305 stanovnika. U cijeloj Jugoslaviji kandidirano je 738 kandidata za 348 mjesta u Saveznom vijeću. Izbori u Istri provedeni su 30. studenog 1947. godine. Tada je izabrano 8 predstavnika Istre u Saveznom vijeću. Svi su bili kandidati Narodne fronte, a u okviru jedinstvene liste NFJ. Glasovalo je 147.723 birača, od čega za listu NF 140.008 (94,78%). U kutiju bez liste glasalo je 7715 birača (5,22%). — AISP, Oblasni komitet KPH Istre, Izborna komisija, 1947., Peto redovno zasjedanje Saveznog veća i Veća naroda, Stenografske beleške, 22—24. aprila 1948., Beograd, 15—16.

¹¹ Nepoznato je zašto se odustalo od druge planirane liste, koja je predložena na sjednici Politbiroa CK KPH od 11. rujna 1945., kada je odlučeno da njezin nosilac bude Antun Babić, poznati HSS-ovac. — AISP, fond CK SKH.

¹² Na listi NF Hrvatske bili su, osim književnika Vladimira Nazora (predsjednika Narodnog sabora Hrvatske), Frane Frol, ministar Savezne vlade, član Izvršnog odbora HRSS-a, Smodlaka dr. Josip, ministar bez portfelja Savezne vlade, Gregorić dr. Pavle, liječnik, ministar za Hrvatsku u Saveznoj vladi, Orešćanin Bogdan, generalmajor iz Perne, Krajačić Stevo, generalmajor iz Zagreba, Gošnjak Ivan, iz Siska, generallajtnant, komandant II. armije, don Ante Salacanj, svećenik, Saili Dragutin, radnik iz Zagreba, predsjednik GNO Zagreb, Rkman Dušan, seljak iz Korduna, Ciković Tomo, seljak iz Koprivnice, ministar Narodne vlade Hrvatske, Berus Anka, profesor iz Splita, ministar Narodne vlade Hrvatske, Milivojević Jozo, advokat iz Osijeka, Hrnčević dr. Josip, iz Bjelovara, pukovnik, predsjednik Vrhovnog vojnog suda Jugoslavije, Krizman dr. Hinko, Nenezić Radojica, potpukovnik iz Ade, Plepelić Stjepan, seljak iz Velike Gorice, Maslarić Božidar, generalmajor iz Osijeka, Jadrešin Bogde, radnik iz Biograda na moru, Kruše Mato, radnik iz Selca, Popović Dušan, seljak iz Biškupije, Pejnović Kata, seljanka, Borić Franjo, trgovac, Turković Ivan, seljak iz Pobjenika, član IO HRSS-a, Augustinčić Antun, kipar. — AISP, Izborna komisija CK SKH, 1945., X, 11.

Drugovi, mi idemo danas putem stvaranja izbora, putem stvaranja Konstituantne, putem stvaranja novog poretka, jednim putem koji se u državnom rječniku izražava 'legalnim' — kaže Bakarić smatrajući da će se tako lakše postići uspjeh, ali i neutralizacija raznih činilaca — i nastavlja: »Taj put znači u neku ruku izvjestan novi momenat u našem daljnjem radu. Mi moramo sa ratnim ostacima, sa ratnim metodama rada što prije prestati. Mi moramo što prije da ono što će se izroditi, nama koristi. Znači drugovi da mi moramo te metode legalizirati i dovesti u formu koja se oglašuje jednom riječju buržoasko-demokratskim poretkom.«¹³ U tim uvjetima, Partija će svou djelatnost usmjeriti na »svoje transmisije preko kojih djeluje i provodi svoju političku liniju. [...] Te su transmisije SKOJ, JNOF, AFŽ, USAOH i sindikati. Linija naše Partije osigurana je već u svakom vrhu vanpartijske organizacije.«¹⁴

Organizaciju izborne kampanje vodila je uistinu Izborna komisija Centralnog komiteta, iako se kao formalni voditelj naglašavala Narodna fronta. Izborna komisija davala je upute i direktive u vezi s raznim političkim, »kadrovskim«, tehničkim pitanjima. Okružnicom od 29. rujna 1945.¹⁵ sva partijska rukovodstva obvezana su na prijavljivanje kandidatskih lista »u mnogo ranijem roku nego što je Zakonom propisano«, a u cilju zauzimanja prvih mjesta, odnosno glasačkih kutija, te se nalaže da broj potpisnika lista bude veći no što se zakonski određuje. Sastav liste za Skupštinu naroda određivala su nacionalna partijska rukovodstva. Na kraju se kaže: »Napominjemo [...] da čitav taj posao treba da bude formalno sproveden putem izvršnih odbora Narodnog fronta težeći za što većom saglasnosti sa vanpartijskim sastavnim dijelovima Fronta« — a ukoliko bude težnji za isticanjem samostalnih kandidatura, nužno je postizanje sporazuma, jer »ne dozvolite da se samostalno ističu ti drugi, treći, četvrti kandidati«.

Osnovne parole u izornoj kampanji isticale su kao tekovine — slobodu i nezavisnost zemlje, narodnu vlast, agitirale za republikansko i federativno uređenje, bratstvo i jedinstvo među narodima, veličale Narodnu frontu kao savez radništva, seljaštva i ostalih demokratskih snaga, a sve u cilju ujedinjavanja »narodnih masa« u obnovi i izgradnji države. Istodobno, negativna kvalifikacija za sve »nenarodne« snage odnosila se na one koji su bili brisani iz biračkih spiskova ili su javno ili tajno propagirali glasanje u kutiju bez liste. »Osnovna misao Zakona o biračkim spiskovima jeste, da se iz učešća u izgradnji nove Jugoslavije isključuje svi oni koji su u bilo kom vidu pomogli okupatoru«,¹⁶ a u cilju onemogućivanja njihove veze s »reakcionarnim grupama i strankama« koje bi se mogle pojaviti na izborima. Pravo glasa, na osnovi javnih lista, moglo se osporiti na temelju mišljenja frontovskih organizacija, pojedinačnih prijava izbornim komisijama i sl. Oko sredine rujna u Hrvatskoj je tako bilo 60% birača s oduzetim izbornim pravom. Broj birača bez prava glasa

¹³ Zapisnik s partijske konferencije za grad Zagreb, održane 11. VIII. 1945., 116.

¹⁴ Na i. mj., Organizacioni referat, 35.

¹⁵ AISP, Izborna komisija CK SKH, 1945., IX, 29. — »Partijskim izbornim komisijama svih nacionalnih, odnosno pokrajinskih partijskih rukovodstava« — Okružnica CK KPJ.

¹⁶ AISP, CK SKH, 1945., IX, 22.

bio je najveći u okruzima Bjelovar i Osijek — 14⁰/₀, u okrugu Brod iznosio je prosječno 12⁰/₀, Varaždin 9⁰/₀, Daruvar 8⁰/₀, Banija 6,5⁰/₀, a u izbornom okrugu Zadar 1⁰/₀ i Srednja Dalmacija 0,8⁰/₀.¹⁷ Donesena je politička odluka da se taj postotak mora smanjiti za polovicu, te je neposredno prije izbora bilo ukupno 69.109 građana bez biračkog prava (ili 3,28⁰/₀).¹⁸ Smanjivanjem tog postotka nastojalo se utjecati na ishod izbora u nekim područjima Hrvatske, a u vezi s izbornim prognozama kojima se bavio Politbiro CK.¹⁹ Smatralo se da će lista Narodne fronte u cijeloj Hrvatskoj dobiti 74⁰/₀ glasova, nasuprot 26 protiv — u kutiji bez liste. Najlošiji rezultati očekivani su u okruzima Bjelovar — 54⁰/₀, Zagreb — 63⁰/₀ i Osijek — 64⁰/₀ glasova za NF. Nešto bolji rezultati očekivani su u gradu Zagrebu — 65⁰/₀ glasova za Frontu, u okruzima Varaždin i Brod (po 66⁰/₀, odnosno 69⁰/₀), te u okrugu Karlovac — 70⁰/₀. Najviši postotak očekivao se u okrugu Banija i u oblasti Dalmacija — iznad 80⁰/₀. Valja naglasiti da su se te procjene CK KPH temeljile na kriterijima: koliko je koji kraj bio »ustanički«, »uz nas u NOB-u«, »naš« i sl., te na djelovanju partijskih organizacija na određenom području putem kojih bi se politički mobiliziralo pučanstvo.²⁰

Pokušaji (iako malobrojni; nakon Saopćenja opozicionih stranaka iz rujna o apstinenciji) kandidiranja izvan Narodne fronte završili su povezivanjem kandidatura uz listu NF ili političkim onemogućivanjem različitim sredstvima. Riječ je o nekim odborima Hrvatske republikanske seljačke stranke ili pojedincima članovima te stranke, i o nekoliko bivših pripadnika Samostalne demokratske stranke. Politička borba usmjerena je potom na sve one za koje se pretpostavljalo da će glasovati u kutiju bez liste. Njezinim nazivanjem kao »crne«, »ćorave«, »prazne« i sl. omalovažavalo se i ismijavalo njezino značenje.²¹

Slično je tumačeno i »pravo« glasovanja u tzv. praznu kutiju. U izvještajima o izornoj kampanji i rezultatima izbora o tome se kaže: »Naši aktivisti imaju prilično dobar pregled onih koji su tamo glasali. Do sada još nema i nije se osjetilo nikakvih naročitih represalija protiv takvih ljudi, osim što ih se ismijava na masovnim sastancima, a tu i tamo čine im mjesni odbori poteškoće kod raznih potraživanja.«²² Ili: »Izborne komisije i čuvari kutija nastojali su saznati koji je kamo glasovao. U tu svrhu su u Koprivnici na jednom biralištu izvadili vrećicu iz kutije bez liste. Na taj način su znali koji je glasovao u tu kutiju.«²³

¹⁷ AISP, Izborna komisija CK SKH, 1945., IX, i Zapisnik sjednice CK KPH od 15. rujna 1945. Biračko pravo imalo je tada ukupno 59⁰/₀ stanovništva Hrvatske iznad 18 godina starosti, što je iznosilo nešto iznad 2.000.000 građana.

¹⁸ *Vjesnik* od 10. studenog 1945. — Najveći postotak izbrisanih iz biračkih spiskova bio je u Bosni i Hercegovini — 3,46⁰/₀, a u cijeloj Jugoslaviji na osnovi čl. 4. Zakona o biračkim spiskovima izborima nije moglo pristupiti oko 200.000 građana (2,4⁰/₀ stanovništva s biračkim pravom).

¹⁹ AISP, CK SKH, Zapisnici sjednice CK KPH od 11. rujna i 9. studenog 1945.. Izborna komisija CK SKH, 1945., IX.

²⁰ Isto.

²¹ Na i. mj., Okružni komitet KPH Osijek, 1945., XII, 13.

²² AISP, CK SKH, OK KPH Brod, 1945., XII, 4.

²³ AISP, CK SKH, OK KPH Bjelovar, 1945., XII, 4.

Na izborima u nedjelju 11. studenog 1945. sudjelovalo je 1,905.429 birača (91,77% upisanih), a apstiniralo je 8,23% biračkog tijela (170.662). Lista Narodne fronte dobila je premoćnih 91,52% glasova, a u kutiju bez liste glasovala su 161.632 birača (8,48% izišlih na izbore).²⁴ U okrugu Varaždin izborima nije pristupilo više od 20% birača, u okrugu Bjelovar 17% i u okrugu Daruvar 13%. U tim je područjima bio i visok postotak birača koji su svoj politički stav iskazali glasovanjem u kutiju bez liste: u okruzima Bjelovar i Varaždin po 15%, Zagreb i Brod po 12% i okrug Osijek oko 11%. Izrazito malo glasova za Frontu bilo je u kotarima Ivanec i Novi Marof (47,7%, odnosno 39,5%), u kotaru Križ (53,9%) i Đurđevac (54%).²⁵ Takve »lošije« izborne rezultate partijska su rukovodstva tumačila djelatnošću »neprijatelja«, i kao rezultat nedovoljnoga partijskog rada: slabog objašnjavanja političkih smjernica narodu, grešaka koje neprijatelj »zloupotrebljava«, sektašenja prema Fronti i sl. Obuhvaćanje što većeg broja građana s biračkim pravom u organizacije Narodne fronte smatralo se jednim od putova na koji će se ostvariti što bolji izborni rezultati.

3. — Izbori za Konstituantu 1945. potvrdili su legitimitet onih političkih snaga koje su iz netom završenog rata izišle kao pobjednička politička struktura. Iako su ti izbori bili više rezultat potrebe za međunarodnim priznanjem, oni su ujedno dali i legitimitet programu socijalne preobrazbe koji je zastupala Komunistička partija u organizaciji što ju je sama stvorila i vodila — u Narodnoj fronti. Socijalistička se platforma nigdje nije javno obznanila, ali su izborne parole i poruke o »starom« i »novom« govorile o odlučnom prekidu, a on se imao ostvariti »putem djelatne uloge drugih organizacija«.²⁶ Jedna od tih organizacija bila je i Narodna fronta, vrlo široko politički i socijalno utemeljena. U cilju ostvarenja izborne pobjede obavljala se mobilizacija njezina članstva odozgo prema dolje s jasnim uputama o izlasku na izbore i glasanju za određene, »naše«, kandidate. Putem Fronte, ali i s pomoću medija — novina i radija, te pučkih svečanosti, izbornih govora lidera i sl. nastojalo se utjecati na široke slojeve. Pri tome su primjenjivani različiti oblici utjecaja — od uvjerenja, nagovaranja do političkih pritisaka i prijetnji i uz jasno konfrontiranje »prijatelja« i »neprijatelja« nove vlasti.

Primijenjeni izborni sustav pogodovao je tipu stranke kakva je bila Narodna fronta — masovna stranka razgranate organizacijske strukture, umjerene političke orijentacije, na čelu koje su bili poznati političari i ratnici. Politička i socijalna struktura izabranih predstavnika svjedočila je o postignutoj komunističkoj većini u skupštini, što je imalo daleko-sežne posljedice, jer je omogućivalo potpunu kontrolu toga tijela. Od 86 izabranih predstavnika Hrvatske u Saveznoj skupštini 56-orica su bili članovi Komunističke partije, 26-orica pripadnici HRSS, trojica iz SDS i

²⁴ Lista NF za Skupštinu naroda dobila je 89,25% glasova.

²⁵ AISP, CK SKH, Zapisnik sjednice CK KPH od 13. XI. 1945. i *Vjesnik* od 24. studenog 1945. — Najviši postotak glasova u kutiji bez liste za oba doma Konstituantne imala je Slovenija — oko 17%, i Vojvodina — 14,6 odnosno 19,35%.

²⁶ *Kašić, Biljana*, Programski dokumenti 1945. godine — konceptualni okvir za teoriju revolucije, Oslobođenje Hrvatske 1945. godine, Zbornik, Zagreb 1986., 304.

jedan izvan stranaka. U Vijeću naroda od 25 poslanika 14-orica su bili članovi KP, šestorica iz redova HRSS, petorica izvanstranački opredijeljeni.

U Savezno vijeće bili su izabrani pretežno seljaci — 28, radnici — 24 i intelektualci — 23, a u Vijeću naroda iz Hrvatske je bilo najviše radnika — 9, intelektualaca — 8 i seljaka — 7.²⁷

Uvid u dostupnu građu u arhivima ne daje osnove za zaključivanja o mogućim falsificiranjima tih izbora, iako se iz »izvještaja s terena« može naslutiti da je bilo manjih neregularnosti (glasanje putem obiteljskog opunomoćenika, ranije ili kasnije otvaranje ili zatvaranje birališta, onemogućavanje tajnosti glasanja i sl.). Službeni rezultati vjerojatno su i stvarni rezultati. Imajući na umu da ti podaci ne govore meritorno o cjelini političkog raspoloženja biračkog tijela, jer je zakonskim mjerama dio građana s biračkim pravom bio isključen iz sudjelovanja na izborima (i u političkom životu uopće), te da nije postojala istinska mogućnost kandidiranja drugih političkih stranaka, može se zaključiti da je visok postotak izišlih na izbore i glasova za Narodnu frontu bio rezultat uglavnom snažne političke mobilizacije pučanstva putem partijskih i frontovskih organizacija, i to na nekoliko neprijepornih političkih parola: mir, nezavisnost, republikanstvo. Naknadne ocjene političkih djelatnika priznaju primjenu najrazličitijih sredstava u tom cilju.²⁸

II. Izbori za Ustavotvorni sabor 1946. godine

1. — Zakon o izboru narodnih zastupnika za Ustavotvorni sabor Narodne Republike Hrvatske izglasan je na saborskom zasjedanju u kolovozu 1946. U uvodnim članovima polazio je od odredbi o slobodnom, općem, jednakom i neposrednom izbornom pravu i tajnosti glasanja. Pravo biranja zastupnika najvišega zakonodavnog tijela imali su svi građani Jugoslavije sa stalnim boravkom u Hrvatskoj, a za zastupnika je mogao biti biran samo državljanin NR Hrvatske (čl. 4—5).²⁹ Članom 12 Zakona bilo je predviđeno da se izbori obavljaju putem pojedinačnog izbora kandidata u pojedinim izbornim jedinicama. Postojala je mogućnost zajedničkog nastupa kandidata u istoj izbornoj jedinici. Za isticanje, odnosno prijavu kandidature bilo je potrebno sakupiti potpise 50 predlagača, s biračkim pravom u određenoj jedinici. Svaki kandidat morao je imati i zamjenika. Ista osoba mogla se kandidirati u najviše tri izborne jedinice, ali najviše u dvije izborne jedinice istoga administrativnog kotara (čl. 12—15). Državni organi za provođenje izbora bili su: Republikanska izborna komisija³⁰ (imenovana od Prezidijuma Sabora) te kotarske i gradske komisije koje je imenovala Republikanska komisija, a člano-

²⁷ Od 86 poslanika iz Hrvatske bilo je 66 Hrvata, 19 Srba i 1 Čeh. U Vijeće naroda izabrano je 19 Hrvata, 5 Srba i 1 Čeh. — AISP, Izborna komisija CK SKH, 1945.

²⁸ AISP, RK SSRNH, Zapisnik sjednice Izvršnog odbora NEH, 1951., V, 11.

²⁹ Prema čl. 73 Zakona državljanstvo NRH imao je svaki državljanin Jugoslavije koji je u Hrvatskoj živio 10 godina, ne računajući ratno doba.

³⁰ Za predsjednika Komisije imenovan je Ivan Rukavina, za tajnika Liberan Jelčić.

ve biračkih odbora postavljala je kotarska komisija. U radu biračkih odbora sudjelovali su i predstavnici kandidata koji su se natjecali u izborima. Izabranim se prema Zakonu imao smatrati svaki kandidat koji je dobio relativnu većinu glasova, a u slučaju istog broja glasova za dvojicu kandidata izbori su ponavljani idući tjedan, ili bi se ishod određivao ždrijebjom.

Zakon³¹ je predvidio (čl. 3) da se na svakih 20.000 stanovnika bira jedan narodni zastupnik. Prema popisu stanovništva iz 1931. Hrvatska je imala oko 3,5 milijuna stanovnika. Kako se smatralo da se broj stanovnika Zagreba u međuvremenu udvostručio, načinjena je procjena toga broja. Zakon nije predvidio kutiju bez liste, zbog pojedinačne kandidature. U biračke spiskove bilo je upisano 2,045.740 birača.

U skladu s tadašnjom administrativno-teritorijalnom podjelom Hrvatska je podijeljena na 17 izbornih okruga s manjim jedinicama — izbornim kotarima na osnovi usvojenog izbornog količnika.

Kao dan izbora određena je nedjelja 10. studenog 1946. godine.

2. — U gotovo svakoj izornoj jedinici za zastupničke mandate natjecalo se više kandidata no što se biralo. Obično je kandidat koji je bio istaknut prvi dobivao relativnu, pa i apsolutnu većinu glasova. Političkim uputama naznačivalo se da je taj prvi kandidat onaj za koga treba glasovati, te se putem organizacija Partije i Fronte vodila kampanja u tom smislu. Na izborima je glasovalo ukupno 1,895.444 građana s biračkim pravom. Svi kandidati bili su članovi — i kandidati Narodne fronte, iako se, s obzirom na usvojeni sustav pojedinačnih kandidatura, nije govorilo o stranačkoj listi. Kako je kao osnovni politički zadatak predizborne kampanje istican što masovniji odaziv birača, i rezultati odaziva bili su mnogo povoljniji nego u izborima za Konstituantu Jugoslavije 1945. godine. Odaziv na izbore u svim je okruzima, osim u okruzima Bjelovar i Brod, bio iznad 90%. U gradu Zagrebu glasovalo je npr. 96,34%, u okrugu Varaždin 94,27%, u okrugu Daruvar 92,53%. Među »lošijima« i ovaj put je bio okrug Brod s 80,07% izišlih na izbore (pri čemu su npr. Vinkovci i Đakovo imali oko 75%, a gradovi Slavenska Požega i Slavonski Brod 84%), te okrug Bjelovar sa 79%. Na području okruga Bjelovar u tom je pogledu bila veoma različita situacija: kotar Križevci odazvao se izborima s 53%, a Vrbovec s 91% i Čazma s 94%! Najmasovniji odaziv bio je u okrugu Lika (99,91%) i primorskogoranskom okrugu (98,06%), a osobito u kotarima: Gračac — 100%, Brinje — 99,92% i Perušić — 99,91%.³² U političkim procjenama Politbira CK ta su područja ocjenjivana kao ona »koja su uz nas«, uz Partiju, što se temelji na masovnosti sudjelovanja u NOB-u, te na snazi partijskih organizacija. Izvještaji »s terena« kazuju da se visok postotak sudjelovanja u izborima, mimo tih generaliziranih opaski, mogao ostvariti i zahvaljujući poduzetnosti lokalnih partijskih komiteta ili pojedinaca. Najrazličiti-

³¹ Zakon o izboru narodnih zastupnika za Ustavotvorni sabor Narodne Republike Hrvatske, u: Peto zasjedanje Narodnog Sabora Hrvatske (ZAVNOH-a), 26—30. kolovoza 1946., Stenografski zapisnici, Zagreb 1950., 124—143.

³² AISP, Izborna komisija CK SKH, 1946., XI, 10, i *Vjesnik* od 14.—20. studenog 1946.

jim političkim sredstvima utjecali su na birače i njihov izlazak na izbore. Često se time nastojala opravdati vlastita pozicija u sustavu vlasti, te proizvesti poželjna slika političkog raspoloženja.

Izabrano je 176 narodnih zastupnika³³ u Ustavotvorni sabor, koji je imao donijeti najvažnije državotvorne odluke u oslobođenoj Hrvatskoj.

Ističući da su izbori 1945. godine u Jugoslaviji i Hrvatskoj riješili osnovna pitanja — pitanje republike (odnosno izjašnjenje protiv monarhije), unutrašnjeg uređenja na načelu slobode i ravnopravnosti naroda na temelju federacije, državne nezavisnosti Jugoslavije i pitanje vlasti koja pripada narodu, predsjednik vlade Hrvatske Vladimir Bakarić rekao je na predizbornom skupu u Zagrebu: »Naša politika je jasna i ona se ne rukovodi izborima ili neizborima, nego su izbori samo način da ju odobrite i ona ide jednom određenom linijom, linijom koju ne regulira slučajnost, nego potreba naroda. I iza ovih izbora nikakve promjene u politici neće biti, jer i vi birate baš one ljude koje poznate, kojima poznajete političko gledanje, birate ih zato, da bi jače, čvršće i bolje nastavili ići onim putem kojim su pošli. [...] Zato drugovi, mi vam kao poslanički kandidati ništa i ne obećavamo. [...] Mi vaše povjerenje ne želimo kupiti, ne želimo dobiti na neki prevaran način, mi se prikazujemo onakvima, kakvi jesmo, a vi ocijenite naš rad, da li je narodu po volji, da li je narodu u interesu ili ne.«³⁴ Izbori koji slijede nemaju dakle nikakvo prijelomno političko značenje, osim što s pomoću njih treba, izborom Ustavotvornog sabora, završiti konačnu konstituciju političkog sustava na republičkoj razini. Bakarićev iskaz svjedoči o potpunom obesnaživanju i uloge izbora kao demokratskog čina i značenja naroda kao izvora svake suverene vlasti. U njemu se nazire posebno određenje politike (ona je jasna po sebi, izvan svih formi), a kao rezultat još neekspliciranih doktrinarnih shvaćanja o zakonomjernosti socijalističkog razvoja (postoji određena linija razvoja koju ne regulira slučajnost, već potreba naroda o kojoj se »netko« brine). Tu je i pobjednički trijumfalizam, o čijoj prirodi bolje svjedoči Bakarićev nastup u kolovozu u Saboru: »Ja sam, drugovi, kazao da smo mi u našem radu naišli na punu podršku našeg naroda, da nije bilo ni jedne ozbiljne političke grupe koja bi nam se usudila suprotstaviti.«³⁵

Pozivajući na izbore pod parolom: »Za Tita, za Front, za Republiku, za narod, za Istru« Narodna fronta naglašava da je ona »jedina snaga koja može u korist naroda da riješi sve naše gospodarske, kulturne, prosvjetne i druge probleme. Upravo Narodni front je onaj čimbenik koji jedini može da ostvari bolji i sretniji život našim narodima.«³⁶

³³ Izabrano je 140 Hrvata, 34 Srbina i 2 Čeha. — AISP, Izborna komisija CK SKH, 1946., XI, 10. Zastupnici Istre bili su u Sabor izabrani 30. studenog 1947. godine. Glasovalo je 150.209 birača, od čega za Frontu 94%. Izabrano je 15 zastupnika. — Drugo redovno zasjedanje Sabora Narodne Republike Hrvatske (8.—9. prosinca 1947.), Stenografski zapisnici, Zagreb 1951., 49—50. Savez komunista Jugoslavije 1919.—1979. Istra, Hrvatsko primorje i Gorski kotar, Rijeka 1980., 222.

³⁴ *Vjesnik* od 9. studenog 1946.

³⁵ Peto zasjedanje Sabora Narodne Republike Hrvatske, 26.—30. kolovoza 1946., Stenografski zapisnici, Zagreb 1950., 19.

³⁶ *Vjesnik* od 13. listopada 1946.

Unutar simbolike uspostavljenog poretka — Tito, Fronta, »novo« nasu-prot »starom« — obavljala se mobilizacija pučanstva. Uvodničar *Vjesnika* izdvaja ulogu ženske organizacije: »One treba da punim zamahom nastave s planskom i smišljenom borbom za stvaranje žene novog tipa, žene koja se umije snalaziti i rješavati sve probleme, koje joj današnjica nameće.« Odrednice takve aktivnosti *Vjesnik* nalazi u izjavi Josipa Broza Tita na kongresu AFŽ-a da ta organizacija »ima veliku dužnost, jer predstavlja jedan od jačih stupova narodne vlasti«, pa prema tome rukovodstvo i ženske organizacije ima »zadatak da te riječi Maršala Tita razradi, da prodiskutira, kako bi zadatke koje joj je on postavio, što bolje provela u život, kako bi na ovim izborima pred kojima stojimo u potpunosti izvršila svoju ulogu.«³⁷ Slične poruke svome članstvu upućivale su sve organizacije članice Narodne fronte: HRSS, Glavni odbor Srba u Hrvatskoj, Narodna omladina, sindikalna organizacija, Narodna tehnika, kulturna udruženja, sportski savezi i dr., a različitim oblicima aktivnosti (priredbe, takmičenja i sl.) isticale su podršku politici Narodne fronte. Izvršni odbor HRSS svoj je izborni proglas »Hrvatski seljački narode« utemeljio na Radićevoj misli: »Nikada Hrvatska neće biti slobodna, niti će u njoj biti socijalne pravde, dok u hrvatskom Saboru ne bude sjedila seljačko-radnička većina«, ističući da je putem Narodne fronte ostvarena glavovina Radićeva programa.³⁸ O značaju Fronte i njezinu jedinstvu govorio je uoči izbora Vladimir Bakarić stranim novinarima, naglašavajući da je političko i akciono jedinstvo Fronte rezultat njezina ugleda u narodu i da je njezina djelatnost oslobođena diskusija na stranačkoj osnovi. »Danas se često puta ne može točno odrediti gdje prestaje uticaj Komunističke partije, a počinje uticaj HRSS-a. Tako je u širokim narodnim masama. Mislim, da će izbori još više učvrstiti tu postojeću suradnju.« Ipak, ako bi se »neka« opozicija željela kandidirati, to je moguće, jer su zakonski propisi olakotni, samo 50 potpisa, »mi je nećemo sprečavati.«³⁹

Vodstvo te stranke (HRSS) očito je političko jedinstvo Fronte tumačilo drukčije. U elaboratu pod znakovitim naslovom »Monolitnost ili demokracija, ili: Čisti računi — dobri prijatelji«,⁴⁰ nastalim u to vrijeme, polazi se od drukčijih teza: »Hrvatska republikanska seljačka stranka u sadašnjem je času najjača i najbrojnija narodna stranka u Hrvatskoj. Toga su svjesni svi pristaše HRSS. Toga su, isto tako, svjesni i svi pristaše svijju stranaka koje su s HRSS udružene u jedinstvenu narodnu frontu, u onaj borbeni savez koji je uspio da iznese konačnu pobjedu nad najcrnjom reakcijom u našoj zemlji. Iako su promijenjene političke okolnosti, sve više se čuju s političkih govornica priče o monolitnosti Fronte, iako je to pojava koja je u cijelosti izvršila svoju funkciju. Sada su na redu druge, sasvim nove potrebe, što nam ih diktuju novi zadaci pred kojima se danas nalazimo.« I dalje: »U takvoj monolitnosti gleda sav narod ili barem svi pristaše HRSS, nepotrebno produžavanje ratne discipline i ratnog samoodricanja, sputavanje svoje potpune i neograničene slobode i prava

³⁷ *Vjesnik* od 6. listopada 1946.

³⁸ *Vjesnik* od 24. listopada 1946.

³⁹ *Vjesnik* od 10. listopada 1946.

⁴⁰ AISP, CK SKH, Agit-prop, odjeljenje, 1946.

da narod sam odlučuje o svojoj sudbini. U monolitnosti narod vidi nemoćnost koja je kriva što se ne može razabrati narodna volja i što se ne može jasno očitovati, kojemu on programu, kojim ljudima, kojem pokretu, kojoj stranci, kojoj štampi i kojim idejama izriče svoje povjerenje, uza što on pristaje, tko ima više a tko manje prava da bude tumačem njegovih potreba i želja.« U duhu takvih teza izražava se i odnos prema nastojanjima i političkim odlukama o jedinstvenim frontovskim izbornim nastupanjima: »Vjerujući u zdrav politički smisao naroda, vjerujući u njegovo pravo da sam suvereno odlučuje o svojoj sudbini, ne može se tražiti od naroda da s jednakim oduševljenjem glasa za jednu jedinstvenu listu svijih stranaka Fronta kao što bi glasovao za onu stranku, kojoj on pripada srcem i dušom [...]« — što ne znači da se više ne bi slijedila politika koja je »zajednička svim strankama Fronte, i samoj Fronti. To ne znači da narod neće biti za to da ga i dalje vode najodlučniji. Jedino, što on želi, da svi ti najodlučniji i najsposobniji i najbolji, i kakovi sve bili, da oni ne samo vode računa o njegovim željama, nego da se i pokoravaju njegovoj suverenoj volji!«.

Vjesnik je pak visoku izbornu pobjedu Fronte protumačio ovako: »Ispljila se monolitnost naroda Hrvatske; zahvaljujući širokoj sveobuhvatnoj platformi politike Narodnog fronta, koja je sve sile naroda slila u jednu moćnu, stvaralačku snagu, u našoj su zemlji sda nepoznate zlosretne borbe među političkim strankama. Glasajući u tako visokom procentu za kandidate Narodnog fronta narod je 10. studenog odobrio ovu frontovsku platformu općeg političkog jedinstva naroda.«⁴¹

O načinu uspostavljanja jedinstva u Fronti bolje govori nejavna razina odnosa, tj. političke upute najviših partijskih organa koje se šalju na »teren«, te izvještaji koje organizacije šalju »gore«. Uputa iz Agitpropa Centralnog komiteta poslana organizacijama uoči izbora jasno je uobličila putove i metode djelovanja u predizbornoj kampanji. U okružnici pod naslovom »Svim partijskim komitetima KPH« kaže se: »Uspjeh izbora za Ustavotvorni Sabor sigurno i nedvojbeno ovisi u prvom redu od toga kako će naše partijske organizacije izbore pripremiti, do koje mjere i sa koliko će se sposobnosti one angažovati u izbornoj kampanji. Uspjeh izbora zavisi od toga, koliko će im biti jaka izborna agitacija, sa koliko spremne će naši aktivisti objašnjavati stvar izbora, sa koliko spretnosti ćemo rukovoditi svim tehničkim i polutehničkim poslovima, koje će biti potrebno izvršiti tokom izborne kampanje« — u suprotnom, uspjeh će biti slab, »i to danas kada postoje sve mogućnosti da se izvojuje još jedna od velikih pobjeda nad neprijateljima Fronte i Partije.« Zatim se detaljno planira aktivnost u tjednima sve do dana izbora — od objašnjavanja značenja izbora (»Biranje Hrvatskog Sabora, koji će donijeti hrvatski Ustav, dokaz je ostvarene hrvatske samostalnosti, dokaz suverenosti hrvatskog naroda i garancija sretnog života i budućnosti«), popularizacije vlasti i njezinih postignuća, osobito u obnovi i izgradnji zemlje, te Narodne fronte, do »raskrinkavanja pojedinih politikantskih bandi (mačekovaca, križara, popova i drugih špekulanata), koji su doživjeli potpuni neuspjeh u svome pokušaju da razbiju jedinstvo Narodnog fronta, je-

⁴¹ *Vjesnik* od 14. studenog 1946.

dinstvo radnika i seljaka i narodne inteligencije, jedinstvo svih političkih snaga pod vodstvom naše Partije«. Potom slijedi »populariziranje kandidata Fronte«, a u »petom tjednu na zgodan način treba vršiti popularizaciju najboljih kandidata, to jest onih, za koje želimo da budu izabrani.«⁴² Pokušaji stranačkih kandidatura već su u početku sprečavani raznim političkim metodama, te se takva »opoziciona« vrsta djelovanja svodila na zagovaranje drugog kandidata (jer se znalo da je prvi »službeni«, da »treba proći«), većinom diskretno ili, kako stoji u izvještaju OK KPH Brod, »uglavnom rade ispod žita.«⁴³

Analizirajući visoke izborne rezultate i masovan odziv na glasovanje Oblasni komitet za Dalmaciju ističe: »Karakteristično je da su svi kandidati koje je Partija predvidjela izabrani s ogromnom razlikom u procentu dobivenih glasova i pored toga što su na mnogim izbornim jedinicama bili kandidirani ljudi iz drugog kraja od kojih su neki bili vrlo malo ili nikako poznati narodu dotičnih izbornih jedinica. I to ne samo komunisti već i HRSS-ovci od kojih neki, po svom autoritetu, na dotičnim kotarevima ne bi dobili ništa bez zalaganja partijske organizacije. Iz ovog se vidi da je narod glasajući za kandidate koje je Partija predvidjela, glasajući za prve kandidate u stvari izražavao svoje povjerenje Partiji i njejoj rukovodećoj ulozi.«⁴⁴

I ovom prilikom provodilo se političko »obilježavanje« onih koji nisu izišli na izbore. Okružni komitet KPH Bjelovara izvještava kako, unatoč političkom stavu da se ne ide »frontalno« protiv svih apstinenata već samo protiv onih koji su »organizatori«, ima situacija, kao npr. u Virju, u đurđevačkom kotaru, da se »poslije izbora održava sastanak samo s onima koji su glasali«⁴⁵ (misli se na masovne sastanke). Neki su komiteti ocjenjivali takva i slična ponašanja politički poželjnim: »Parola o tome tko ne dođe na izbore, da je neprijatelj ove današnje vlasti, da nije sin N. F.-a i kao takovi da se ne treba ni obraćati na tu vlast za bilo koju pomoć, podigla je revolucionarnost kod masa, tako da je nakon izbora opća pojava na čitavom kotaru, borba protiv onih koji nisu glasovali.«⁴⁶

Prva sjednica Ustavotvornog sabora održana je 28. studenog 1946. kada su konstituirani njegovi organi i Vlada Hrvatske. Za predsjednika Prezidijuma US izabran je Vladimir Nazor, za njegove potpredsjednike Mile Počuća i Tuna Babić, a za tajnika Ivo Sarajčić. Članovi su Prezidijuma bili: Vladimir Bakarić, Marko Belinić, Antun Biber, Dušan Brkić, Frane Frol, Franjo Gaži, Pavle Gregorić, Maca Gržetić, Andrija Hebrang, Josip Hrnčević, Ivan Krajačić, Vicko Krstulović, Karlo Mrazović, Rade Pribićević, Stjepan Prvčić, Svetozar Rittig, Stanko Škare, Ante Vrkljan, Rade Žigić (dva su mjesta bila upražnjena za predstavnike Istre).

⁴² AISP, CK SKH, Agit-prop. odjeljenje, 1946., IX, 20.

⁴³ AISP, CK SKH, 1946., XI, 11.

⁴⁴ AISP, CK SKH, 1946., XI, 24.

⁴⁵ Na i. mj., 1946., XII, 4.

⁴⁶ Na i. mj., KK KPH Split, 1946., XII, 3. Prema izvještaju Verifikacijskog odbora, samo je u jednoj izbornoj jedinici (kotar Samobor) bila uložena žalba Republikanskoj komisiji, u vezi s navodnim nepravilnostima u postupku. Komisija nije žalbu uvažila, smatrajući prigovore neosnovanim. — Ustavotvorni Sabor Narodne Republike Hrvatske (28. XII. 1946.—18. I. 1947.), Stenografski zapisnici, Zagreb 1949., 198.

Predsjednikom Vlade NR Hrvatske imenovan je Vladimir Bakarić, potpredsjednicima Franjo Gaži i Rade Pribičević. Činilo ju je 13 ministara: Ivan Krajačić, Dušan Brkić, Ivo Babić, Svetozar Rittig, Anka Berus, Rade Žigić, Jurica Draušnik, Stjepan Prvčić, Hinko Krizman, Antun Koharević, Stanko Opačić, Zvonko Brkić i Pavle Gregorić. Većinu članova Prezidijuma Ustavotvornog sabora i Vlade Hrvatske činili su komunisti: u Prezidijumu je bilo 14, a u Vladi 8 članova KP. Pri tome je i za neke druge članove ostalih stranaka u partijskoj dokumentaciji označivano da su i članovi KP; time se vjerojatno označivala bliskost partijskoj liniji. IO HRSS imao je u Prezidijumu 6, a u Vladi 5 članova. Ostali su bili stranački neopredjeljeni.

Za predsjednika Sabora izabran je Zlatan Sremec. Potpredsjednik je bio Stevo Zečević, a tajnici Ustavotvornog sabora Nikola Jakčić, Nikola Rubčić i Ivo Senjanović.

Rezolucijom o sudjelovanju predstavnika Istre i Rijeke u radu Ustavotvornog sabora imenovano je 18 predstavnika Istre i Rijeke kojima je dano pravo sudjelovanja u radu Sabora sa savjetodavnim pravom glasa.

III. Izbori lokalnih organa vlasti u Hrvatskoj do 1952.

1. — Analiza izbora lokalnih organa vlasti indikativna je za praćenje procesa izgradnje legitimacijskog kompleksa socijalističke vlasti. Na izbornom zakonodavstvu i izbornoj praksi, a još više na doktrinarnoj interpretaciji Partije o ulozu osnovnih organa vlasti, može se istražiti proces instrumentaliziranja izvornih oblika vlasti u puke izvršne organe.

Opredjeljenje za plansku privredu — sinonim socijalističke preobrazbe društva, te političke implikacije sukoba sa zemljama Informbiroa, imale su za posljedicu niz promjena u političkoj organiziranosti i funkcioniranju društva. Konceptualizacija doktrine narodne demokracije uspostavila je razgranat i složen sustav kojega su dijelovi: narodni odbori, sindikati, zadruge, omladinske organizacije, AFŽ, Narodna fronta i Komunistička partija kao »osnovna rukovodeća snaga i usmjeravajuća sila svih masovnih državnih i društvenih organizacija radnog naroda grada i sela. Ona rukovodi čitavim radnim narodom — radničkom klasom, radnim seljaštvom i radnom inteligencijom — udruženim u Narodnom frontu i vodi ih u borbi za izgradnju socijalističkog društva [...]«. ⁴⁷

Polazeći od teze da »demokracija bez socijalnih reformi nije demokracija«, u politički će život istaknuti partijski i državni rukovodioci unijeti sintagmu o »demokraciji novog tipa«, čiji će politički i organizacijski izraz postati Narodna fronta utemeljena na nov način, kao »jedinствена općenarodna politička organizacija«. Prihvatanjem programa KPJ kao svoje političke platforme i organizacijski se utemeljivši na istim načelima kao što je bila utemeljena Komunistička partija, Narodna fronta postala je tek »transmisija« KPJ. Njezino je mjesto i uloga da bude jedna od

⁴⁷ *Borba* od 12. VI. 1948. — »Sistem (mehanizam) narodne demokratije u Jugoslaviji«, napisao Moša Pijade.

»poluga« u uspostavi »narodne demokracije«; a ona je »borbena demokracija ogromne većine naroda nad reakcionarnom manjinom. Ona nije i ne smije biti mrtva pacifistička demokracija. Proizašla iz borbe ona treba da bude, ona i jeste uporište za izgradnju socijalizma u našoj zemlji«.48

Iza zahtjeva za političko jedinstvo Fronte stajalo je poimanje Fronte po kojemu je ona »organizirani kolektiv naše socijalističke zajednice koji djeluje disciplinirano, kojeg sve više prožima svijest o nužnosti izgradnje socijalizma, a ne nekakav zbir partije«.49

2. — Izbori za lokalne organe vlasti — mjesne, kotarske i gradske narodne odbore — provedeni su 1947., 1949., 1950. i 1952. godine. U ljeto i jesen 1945. izabrani su odbori u mjestima koja su kasnije oslobođena. Lokalni organi vlasti izabrani su 1947. i 1949. na osnovi zakona usvojenog u proljeće 1947., koji je u osnovnim načelima polazio od republičkog odnosno saveznog izbornog zakona. Razlika je, što se dopuštala mogućnost i pojedinačne kandidature i isticanja kandidatskih lista, te postavljanje i kutije bez liste.⁵⁰ Zakon iz 1952. bio je bitno različit od dotadašnjih, jer je uvažavao instituciju vijeća proizvođača, kao posljedicu političko-programskih inovacija, te uveo moderniji način glasovanja putem listića i isključivo pojedinačno kandidiranje.⁵¹

Ograničenja biračkog prava uvedena zakonom iz 1945. formalno nisu ukinuta, ali je izmjenama u toku 1947. i 1948. otvorena, iako vrlo proizvoljno utemeljena (s obzirom na arbitra koji nije imenovan), mogućnost da se to pravo iznova stječe na osnovi patriotskog ponašanja (u obnovi zemlje i sl.).

Izbori za lokalne organe vlasti promatrani su u partijskim rukovodstvima, manje 1945. a mnogo više 1947. i kasnije, kao potreba za izborom »naših« ljudi, a osobito onih koji će slijediti direktive u provođenju zadataka Petogodišnjeg plana. U tom se smislu tumači i funkcioniranje lokalnih organa vlasti kao onih koji će osigurati izvršavanje zacrtanih planova globalne društveno-ekonomske rekonstrukcije. Mjesni narodni odbori, te kotarski i gradski organi vlasti imaju ulogu prenošenja zadataka ostalim subjektima — poduzećima, masovnim organizacijama koje sudjeluju u javnim radovima i sl. Svi su oni dio razgranata centraliziranog sustava.

Osnovno u izbornoj borbi, kažu upute Izborne komisije CK KPH uoči izbora u proljeće 1947., jest da se aktivisti rukovode time »da li će os-

⁴⁸ AISP, CK SKH, Agit-prop. odjeljenje, 1947. — »Demokričnost naše narodne vlasti«.

⁴⁹ Drugi kongres Komunističke partije Hrvatske, 21.—25. XI. 1948., 16 (referat Josipa Broza Tita).

⁵⁰ Članom 26 Zakona iz 1947. bila je predviđena mogućnost da kandidate postavljaju društvene i političke organizacije i grupa građana.

⁵¹ Zakon o izborima narodnih odbora, u: Prvo izvanredno zasjedanje Sabora Narodne Republike Hrvatske (20. siječnja — 10. ožujka 1947.), Stenografski zapisnici, Zagreb 1951. Zakon o izborima odbornika narodnih odbora u Narodnoj Republici Hrvatskoj, Zagreb, svibnja 1950.

»Glavne izmjene u Zakonu o izborima odbornika narodnih odbora« — AISP, fond RK SSRNH, 1952.

novni NO-i biti narodni, da li će biti naši ili će se u njih uvući neprijateljski elementi, tipovi koji će na svakom koraku kočiti naš daljnji razvoj. Neprijatelj bi bio najopasniji ako bi nam se uvukao u osnovne organe vlasti, ako bi imao direktnu vezu sa narodom, ako bi iz naše vlasti vršio svoj razorni rad«. Osobine onih najboljih, koje treba predlagati, jesu: odanost NOB-u, zasluge u ratu i izgradnji zemlje, a to je pretpostavka »da vlast drže čvrsto u rukama one radne ruke koje će ostvarivati industrijalizaciju i elektrifikaciju«. ⁵² Sličnu uputu imao je i prvak HRSS-a Ivan Granda: »Najbrojnije su zastupani u Narodnoj fronti Komunistička partija i Hrvatska republikanska seljačka stranka, a mi znamo da su tim strankama temeljne ideje socijalne pravice, pa prema tome je prvenstvena dužnost i pristaša tih najvećih organizacija Narodne fronte da budno paze da u narodne odbore budu izabrani ljudi pravedni i poštjeni, koji su odani narodu i njegovoj vlasti.« ⁵³ I te izbore prate isti problemi, barem oni koje kao takve smatraju partijski organi — pitanje što većeg odziva na glasovanje, agitacija »onih drugih« za nepoželjnog tipa, problem partijskih kandidata koji nisu prošli na izborima i sl. Također se primjenjuju sve poznate metode političkog »ubjeđivanja«, a ima i nezakonitih postupaka. Na primjer: »Okružni komitet Brod prije nego što se sastala okružna skupština nakon izbora, sastavio je okružni izvršni N.O., a skupštini postavio da ga samo potvrdi. O.K. Daruvar htio je progurati komuniste u okružni N.O., koji su pali na izborima za okružnu skupštinu i to tako, da se nekomunisti odreknu u korist komunista.« ⁵⁴ Kotarski komitet Pelješac izvještava Centralni komitet da su nekoliko dana prije izbora »pristupili mjerama prema pojedincima koji su nepoćudni i neprijateljski se odnosili kroz izbornu propagandu za mjesne N.O.-e. Tako smo na terenu mjesnog N.O. Tomislavac i Ponikve uhapsili pet lica od kojih smo jednog poslije dva dana dali državnom tužiocu u Dubrovniku. Ova okolnost je djelovala povoljno na terenu ovih dvaju mjesnih N.O.-a, a ostacima neprijatelja koji su djelovali i čije se djelovanje osjetilo na ovome terenu, onemogućeno je bilo daljnje djelovanje, bili su potpuno ušutkani što je uvjetovalo da su izborni rezultati bolji od prošlih. Prijetnja nije bilo, ali se je ipak narodu govorilo, da su oni koji neće da izlaze na izbore neprijatelji naroda i da kao takvi neće ubuduće imati jednaka prava kao oni građani koji izvršavaju svoje građanske dužnosti.« ⁵⁵

Nema pouzdanih globalnih podataka o izborima lokalnih organa vlasti za cijelo istraživano razdoblje. U dostupnoj građi postoji niz parcijalnih iskaza o sudjelovanju birača, te o političkoj strukturiranosti njihovih glasova. Ti podaci prvenstveno su u funkciji analize političkog stanja u određenim područjima i ističu se uglavnom onda kada se može prikazati

⁵² AISP, Izborna komisija, CK SKH, 1947., III.

⁵³ *Seljačka sloga*, br. 4, 1947., 35.

⁵⁴ AISP, CK SKH, 1945. (XII).

⁵⁵ Na i. mj., 1947., XI. — Slično i u izvještajima KK KPH Donji Miholjac — Izborna komisija CK SKH, 1947., V, 17, ili KK KPH Virovitica — u fondu CK SKH, 1947., VI, 6, te Oblasni komitet KPH za Rijeku — Izborna komisija CK SKH, 1949., V, 25.

promjena političkog raspoloženja građana-birača. Također, ima slučajeva da su ti podaci, iako dolaze iz istih izvora, proturječni. U materijalima za jednu od sjednica Centralnog komiteta KPH potkraj 1945.⁵⁶ govori se o veoma slabom odzivu birača na izbore za mjesne narodne odbore provedene u ljeto i jesen i bilježi se podatak o 60% u prosjeku za okruge Zagreb, Varaždin, Bjelovar i područje Slavonije, te nešto bolji rezultati u okrugu Hrvatsko primorje. Na II. kongresu KPH 1948. izložen je pak podatak da se izborima u cijeloj Hrvatskoj odazvalo čak 86% birača.⁵⁷ Izborima lokalnih organa vlasti 1947. godine pristupilo je, prema raspoloživoj građi, 94% birača. Kandidati Narodne fronte dobili su pri tome 94,52%, a za kutiju bez liste glasovalo je 5,48% birača.⁵⁸

U proljetnim izborima mjesnih narodnih odbora u Hrvatskoj 1949. godine putem političke mobilizacije pučanstva postignuto je također znatno sudjelovanje birača. Najviše ih se odazvalo u oblastima Dalmacija i Bjelovar: 95,55%, a u oblasti Osijek, gdje je postotak bio najniži, glasovalo je 90% birača.⁵⁹ Na izbore u ljeto i jesen 1950. (za mjesne, kotarske i gradske odbore) izišlo je u cijeloj Hrvatskoj oko 85% birača. Za kutiju bez liste glasovalo je 2,8% ili 72.091 birač.⁶⁰

Nešto manje birača (84,1%) glasovalo je na izborima za lokalne organe vlasti u prosincu 1952. godine. To je od ukupno upisana 2,521.532 birača u Hrvatskoj iznosilo 2,123.014.⁶¹

U cijelom periodu karakterističan je konstantno viši postotak — i glasalih birača i glasova za Frontu u gradovima, nasuprot seoskim sredinama gdje je taj postotak niži. Urbane sredine, kao industrijska i administrativno-politička središta, po svojoj su socijalnoj strukturiranosti bile uporište vlasti (radništvo, državni činovnici, partijska elita). Nastojanje Partije da osigura većinu u organima vlasti podrazumijevalo je, uz razbljenje adekvatnih izbornih mehanizama, stalno praćenje sastava tih organa po političkoj pripadnosti. Bolji postotak ostvarivan je na višim razinama vlasti. Analiza rađena potkraj 1948. godine daje prilično nizak postotak zastupljenosti komunista u mjesnim narodnim odborima cijele Hrvatske: 26,87% članova KP. Više od polovice sastava odbora činili su komunisti u kotarima Buzet, Donji Lapac, Glina, Gračac, Labin, Pazin, Titova Korenica i Vojnić. Iznadprosječnu zastupljenost imali su i odbori u Brinju, Crikvenici, Daruvaru, Delnicama, Donjoj Subotici, Grubišnom Polju, Kutini, Lošinj, Ogulinu, Pakracu, Osijeku, Otočcu, Perušiću, Po-

⁵⁶ AISP, CK SKH, XII.

⁵⁷ Drugi kongres Komunističke partije Hrvatske..., 184.

⁵⁸ Isto. — U dokumentaciji Izborne komisije CK KPH nailazimo na drukčije podatke od kojih se najvećem broju ovi: glasovalo ukupno 93,93% birača, za Frontu 95,04%, u kutiju bez liste 4,96% birača. — AISP, Izborna komisija CK SKH, 1947.

⁵⁹ AISP, RK SSRNH, 1950. (Izveštaj o radu organizacija Narodnog fronta Hrvatske za 1949. godinu).

⁶⁰ AISP, Komisija za narodnu vlast CK SKH, 1952., XII, 25.

⁶¹ Isto. — Slabiji odziv birača bio je u oblastima Karlovac (79,8%), i Osijek (80,3%), pri čemu je taj postotak bio najniži u njihovim kotarima Karlovac — 69,9%, Brinje — 75,8%, zatim Podravska Slatina — 66,3%, Vinkovci — 70,7% i Đakovo — 71,3%. U oblasti Rijeka glasovalo je najviše birača: 86,9%, Kotar Čazma i grad Osijek imali su najviši odziv birača — 93% odnosno 92%.

reću, Puli, Rabu, Senju, Rijeci, Virovitici, Vrginmostu; Prelog, Donji Miholjac, Ivanec i Križevci imali su ispod 10⁰/₀ članova mjesnih narodnih odbora članova Komunističke partije.⁶²

IV. Skupštinski izbori u Jugoslaviji 1950.

Godine 1950. Hrvatska i Jugoslavija žive u uvjetima ekonomsko-političke blokade i otežane provedbe Petogodišnjeg plana. Pozicija vodeće političke snage — Komunističke partije — legitimirana onim što je bilo: NOB-om, i onim što će biti: socijalizmom — potencirana je novim momentima političke naravi — sukobom sa zemljama IB-a na čelu sa SSSR-om. Borba za državnu nezavisnost i političku samostalnost kao političko opredjeljenje povezivala se s težom o mogućnosti različitih putova u socijalizam. Na političkoj ravni ona se, još nedovoljno utemeljena, javlja kao antisovjetizam, a na ideologijskoj kao antistalinizam. Definitivni odgovor na Rezoluciju IB konceptualizirat će se doktrinom samoupravljanja, a na temelju »povratka Marxu«.

U politički govor kao pokazatelj »novog« unose se nove riječi: »demokratizacija«, »decentralizacija«, »debirokratizacija«, »deetatizacija« i sl. O njihovoj sadržajnoj ispunjenosti i dosežima proklamiranih političkih reformi govore i izbori za drugi saziv Narodne skupštine FNRJ održani 26. ožujka 1950. godine.

1. — Izborni zakon nije u međuvremenu doživio veće izmjene; i dalje se temeljio na demokratskim načelima o općem, jednakom i neposrednom pravu glasa uz garancije tajnosti glasovanja. Razlikovao se od zakona iz 1945. po tome što je usvojeno načelo pojedinačne kandidature za Savezno vijeće, te po povećanju broja poslanika u tom vijeću. Izmjene Zakona o biračkim spiskovima pridonijele su proširenju biračkog tijela, jer se, nasuprot potpunom ukidanju biračkog prava, pojavio institut ograničenja toga prava, vezan uz osobe pod presudom. Kandidiranje i izbor u Vijeće naroda i dalje su obavljani putem zatvorenih lista.⁶³ Hrvatska je u Savezno vijeće (prema izbornom kolicniku: jedan zastupnik na 40.000 stanovnika) birala 98 i u Vijeće naroda 30 zastupnika.⁶⁴

Za prijavu kandidature za Savezno vijeće bilo je potrebno 100 potpisa predlagača iz polovice mjesta izbornog kotara, a za Vijeće naroda 20 potpisnika iz dvije trećine izbornih kotara republike. Izabranim u Savezno vijeće smatrao se onaj kandidat koji je dobio apsolutnu većinu glasova, a u Vijeću naroda mandati su dodjeljivani po načelu razmjernog predstavnštva. Ako bi bila kandidirana samo jedna lista, njoj su dodjeljivani svi mandati.

⁶² AISP, RK SSRNH, Izborna komisija, 1948., XI, 16.

⁶³ Zakon o izboru narodnih zastupnika za Narodnu skupštinu Federativne Narodne Republike Jugoslavije (Savezno vijeće i Vijeće naroda), *Službeni list FNRJ*, br. 6, 1950.

⁶⁴ Prema popisu stanovništva na dan 15. ožujka 1948. godine Republika Hrvatska je, uz priraštaj stanovništva, imala u ožujku 1950. godine 3,819.000 građana. Savezno vijeće imalo je ukupno 405, a Vijeće naroda 216 članova.

Partijsko glasilo *Naprijed* ocjenjivalo je novi izborni zakon značajnim demokratskim dostignućem, osobito u vezi s napuštanjem sustava lista za izbor Saveznog vijeća. Konstatirajući da takav izborni sustav postoji u većini zemalja, posebno u zemljama narodne demokracije, i da je njegova značajka odlučivanje vrhova političkih stranaka i vlasti o kandidatima, uvodničar *Naprijeda* kaže da je opredjeljenje za pojedinačnu kandidaturu odraz nastojanja na uspostavljanju veće odgovornosti prema biračima. Primjena ovako demokratskog zakona moguća je zahvaljujući tome, nastavlja *Naprijed*, što »kod nas više ne postoji opasnost da će naš demokratizam zloupotrijebiti kontrarevolucionarni ostaci za rušenje vlasti radnog naroda«. ⁶⁵ Demokratskim dostignućem smatra *Naprijed* i postojanje kutije bez liste, jer se time »omogućava svim biračima da učestvuju na izborima, dok bi u slučaju da nema kutije bez liste morali da javno apstiniraju od izbora oni koji ne žele glasati za nijednog kandidata. Kutija bez liste je nesumnjivo demokratska osobina našeg izbornog zakona koje nema u izbornim zakonima ni kapitalističkih ni socijalističkih zemalja«.

Najjasniju interpretaciju izbornog zakona nalazimo u Titovu govoru, na jednom od niza predizbornih skupova uoči izbora 1950. godine. »Drugovi i drugarice, i sada pred ove izbore kao i pred prošle izbore, javili su se glasovi nekih ostataka onog starog koji još negdje životare, koji su pitali: Da li će možda biti na izborima zastupljeni i neki drugi? Koji drugi? Ko danas treba da učestvuje u ovim izborima? Mogu li u ovim izborima da učestvuju neke partije van Narodnog fronta? U Narodnom frontu okupljeni su svi oni koji žele da se sprovede jedan narodni program, program koji ima za cilj ostvarenje socijalizma. Prema tome, ako se želi ostvariti jedan program, to je program Narodnog fronta. A ako neko hoće da ostvari drugi program, van Narodnog fronta, onda to nije socijalistički program, već program neprijateljski socijalizmu i mi takvog, razumije se, nećemo pustiti na izbore. Ne mogu u našoj zemlji [...] postojati dva programa, već samo jedan program Narodnog fronta, program izgradnje socijalizma.« ⁶⁶ Izričući da je »naša demokratija dosljedno narodna, dosljedna za narod, za ogromnu većinu«, pa buržoaske snage nemaju mogućnosti da djeluju, ni Đilas ne tumači ulogu tih izbora drukčije. On kaže da »izbori potvrđuju liniju razvitka koju izborna kampanja treba da izloži i razjasni, jer je, očevidno, sporedno pitanje da li će kandidati biti izabrani, pošto će u takvim uslovima i takvom sistemu oni to u svakom slučaju biti; a osnovno je pitanje svjesne aktivnosti i učešća masa u izornoj kampanji [...] na pitanjima linije razvitka, na pitanjima daljeg povezivanja masa i Partije i narodne vlasti«. ⁶⁷

2. — Pod parolom da se izlazak na izbore tumači kao »izraz svijesti zdravih ljudi, koji danas upravljaju svojom sudbinom i grade bolji život«, ⁶⁸ politički aktivisti Partije i Fronte usmjerivali su predizbornu kampanju prema 100-postotnom odazivu birača. U tom pravcu angažirane

⁶⁵ *Naprijed* br. 7 od 3. veljače 1950.

⁶⁶ *Borba* od 19. veljače 1950.

⁶⁷ *Borba* od 24. ožujka 1950.

⁶⁸ AISP, Komisija za narodnu vlast CK SKH, 1950.

su sve političke i društvene organizacije, kulturna društva, istaknuti javni djelatnici.⁶⁹ Nepovoljnije izborne rezultate partijska su rukovodstva tumačila nedostatnim političkim radom⁷⁰ aktivista i organizacija, te djelovanjem »neprijatelja« — koji nije brojao ali djeluje uspješno i organizirano — i ukazivala na to da takve snage često mijenjaju taktiku.⁷¹

Politička potreba za monolitnošću političkih opredjeljenja i za proizvodnjom slike o toj monolitnosti vjerojatno je utjecala na odluku o »uštimavanju« izbornih rezultata. Dostupna građa daje osnova za zaključak da prave potrebe za to nije bilo, jer su svi kandidati postizali potrebnu većinu, te da je odziv izborima bio dovoljno dobar (govoreći na osnovi uvida u dostupnu građu koja sadrži tzv. »stvarne« nasuprot »objavljenim« rezultatima). Komisija za narodnu vlast Centralnog komiteta KPH konstatirala je da su u nekim područjima izbori protekli na najbolji način, te »uštimavanja nije bilo, niti je za to bilo potrebe«⁷²; u oblasti Dalmacije, u riječkoj regiji i na području grada Zagreba. U svim ostalim područjima mijenjani su postoci vezani uz odziv na izbore, postotak glasalih za Narodnu frontu te broj i postotak glasova koji su bili u kutiji bez liste. Objavljeno je da je Narodna fronta u Hrvatskoj osvojila u tim izborima, putem kandidatske liste i pojedinačnih kandidatura, više od 90%, a kutija bez liste dobila je 5—6% glasova.⁷³ Jedino je u Hrvatskoj istaknuto više od jednog kandidata (odnosno više od onog broja koji se birao), i to u tri izborna kotara: Donji Miholjac, Đakovo i Imotski, u izborima za Savezno vijeće. Stvarni izborni rezultati u oblastima Osijek, Zagreb i Bjelovar bili su znatno drukčiji no što je u službenim izvještajima i novinskim komentarima objelodanjeno.⁷⁴ Objavljeni prosjek sudjelovanja birača u oblasti Osijek bio je 94,71%, glasovi za Frontu 91,09% a u kutiji bez liste 8,87%. U službenom izvještaju najniži odziv birača proglašen je u kotaru Našice — 85,04%, najmanji broj glasova Fronta je prema njemu imala u kotaru Slavonska Požega II — 84,70%, a u tom je kotaru »smješten« i podatak o 15,30% u kutiji bez liste (najviše u oblasti). Stvarni rezultat bio je prosjek od 92,88% glasalih, 87% glasova

⁶⁹ Programe predizbornih aktivnosti imali su u Hrvatskoj npr. i Teniski savez Hrvatske, Rukometni savez Hrvatske, Narodna tehnika, Savez ratnih vojnih invalida, Savez lovačkih društava Hrvatske, Savez klizanja i hockeya na ledu Hrvatske, kulturna društva »Seljačka sloga« i »Prosvjeta«... — Isto, i na i. mj, RK SSRNH, 1950., II—III.

⁷⁰ Komisija za narodnu vlast Centralnog komiteta ocjenjuje »da se nije obratila dovoljna pažnja na krajeve koji nisu kroz NOB-u bili uz nas [...] da su slabo glasala mjesta i područja [...] na kojima nema partijske organizacije« — i da je »opća pojava potcjenjivanje neprijatelja«. — AISP, Komisija za narodnu vlast CK SKH, 1950.

⁷¹ Izvještaj sinjskog komiteta bilježi da su neki svećenici glasovali u kutiju bez liste, dok drugi »poznati neprijateljski elementi [...] glasali su otvoreno za kandidata Narodnog fronta (izmijenjena taktika — valjda da bi mogli ubuduće pojačati svoju neprijateljsku djelatnost)«. — Isto, 1950., III, 29.

⁷² Isto, te fond CK SKH, 1950., IV.

⁷³ Sličan postotak bio je i u cijeloj Jugoslaviji. — *Službeni list FNRJ*, br. 26, 1950. U Hrvatskoj, kao i u drugim republikama, jedino je Narodna fronta imala svoju kandidatsku, zemaljsku listu za Vijeće naroda.

⁷⁴ AISP, Komisija za narodnu vlast CK SKH, 1950., XI, 5, i *Službeni list FNRJ*, br. 26/1950.

za Frontu i 13% »protiv«. Najmanje građana s biračkim pravom došlo je glasovati u Našicama — 78,50%, a svoj stav glasovanjem u kutiji bez liste najviše birača iskazalo je u jedinici Slavonski Brod II — 29,49% (što znači 70,51% za Frontu). U oblasti Bjelovar stvarni je prosjek od 90% izišlih na izbore povišen na 91,62%, glasovi za Frontu povećani su sa 92,2% na 95,39%, a postotak od 7,8% »protiv« smanjen je na 4,61%. Najslabiji stvarni odziv građana na izbore u toj oblasti bio je u Križevcima — 73%. U oblast Zagreb stvarno je glasovalo 85%, a objavljeno je 90,41%, glasove za Frontu dalo je 86% birača, a objavljen je postotak od 89,19%. U toj oblasti bilo je u prosjeku najviše apstinenata, pa su »službeni« rezultati osobito »dotjerivani«. Odziv od 61,28% u Vrbovcu povišen je na 87,14%, u Krapini sa 59% na 91,65%, u Pregradi sa 63% na 79,73%. Najviši objavljeni postotak u kutiji bez liste bio je istodobno i stvarni (!) — u Jastrebarskom, 24,1%. Za isti kotar nisu »dotjerivani« ni ostali podaci. U ostalim izbornim područjima nije bilo razlika između stvarnih i objavljenih rezultata, osim što je u oblasti Karlovac povišen postotak glasova za Frontu, a snižen onih »protiv« (sa 11,22% na 8,11%). Kutija bez liste imala je najviše glasova u dva karlovačka izborna kotara: 26,89% i 27,33%, a sniženi su na 19,85% i 20,63%.

O tipu izborne agitacije i metodama političkog rada govorile su postizborne analize. Osim grupnog političkog pritiska, koji ističe većina partijskih organizacija, i to kao pozitivan način rada (»Na mnogim mjestima pojedini kolebljivci videći raspoloženje masa prema neprijateljima socijalizma, glasali su«), primjenjivane su i druge »političke« metode. O tome Oblasni komitet KPH za Dalmaciju piše: »Političkog pritiska je bilo — više-manje — uglavnom svuda. Preko UDB-e smo se sporazumili da se pozivaju pojedinci zagriženiji, pa ih je UDB-a pozvala oko 200 i sa njima su razgovarali, što je imalo uglavnom kod većine dobrog rezultata. Drugih mjera pritiska nije se primjenjivalo.«⁷⁵

V. Izbori za Sabor NR Hrvatske 1950. godine

1. — Zakonom o izboru narodnih zastupnika za Sabor NRH, donesenom na zasjedanju 11. rujna 1950.,⁷⁶ usklađeno je republičko izborno zakonodavstvo sa saveznom. To se osobito odnosilo na odredbe o isključivo pojedinačnim kandidaturama, te o postavljanju kutije bez liste. Povećan je broj zastupnika Sabora na 250, na osnovi smanjivanja izbornog količnika sa 20.000 na 15.000 stanovnika — kao osnove za izbor zastupnika. Zakon nije dopuštao udruživanje kandidata, kao ni glasanje na osnovi potvrde o biračkom pravu ali na drugom biračkom mjestu. Novost u odnosu na prošli izborni zakon bila je i mogućnost opozivanja već potvrđenih kandidata.

Glasilu Fronte Hrvatske *Vjesnik* ocijenilo je da novi izborni zakon počiva na osnovama socijalističke općenarodne demokracije »koja se svojom

⁷⁵ AISP, CK SKH, 1950., IV.

⁷⁶ Osmo redovno zasjedanje Sabora Narodne Republike Hrvatske, 11. rujna 1950. Stenografski zapisnici, Zagreb 1950., 43—57.

suštinom razlikuje od takozvane demokracije buržoaskih zemalja, gdje se demokratski principi postavljaju samo formalno i nose tek proklamacioni karakter, i od prakse u informbiroovskim zemljama, koja je izopćila principe socijalističkog demokratizma.⁷⁷

Predizborna kampanja kreće se u Hrvatskoj u istim odrednicama kao i proljetni izbori za Narodnu skupštinu Jugoslavije. Što veći odziv izborima tumačio se patriotskim iskazom građana — »narodnih masa« — u uvjetima složenih političkih odnosa sa susjedima zbog IB sukoba. Istodobno, masovnost na izborima željeli su politički vrhovi vlasti i Partije kao dokaz ispravnosti svoje politike, te za neutralizaciju drukčijih političkih stavova. Artikulacija takvih interesa nije bila moguća, ali je snažna politička propaganda opet obnavljala sheme o »prijateljima« i »neprijateljima« poretka — i naroda, sve u cilju mobilizacije pučanstva za izražavanje podrške vodećim političkim čimbenicima. U izjavi Franje Gažija, predsjednika Izvršnog odbora HRSS-a i potpredsjednika Vlade Hrvatske, u povodu poziva članovima njegove stranke da masovno iziđu na izbore, kaže se i ovo: »Nisu važna imena tih kandidata, kao ni to jesu li oni HRSS-ovci ili Partijci, nego je važno, jesu li ljudi od riječi i djela. [...] A najvažnije je to, da sav narod u stopostotku izađe na izbore i manifestira svoju pripadnost našoj općoj političkoj organizaciji Narodnog fronta, svoju odanost našem političkom i državnom rukovodstvu na čelu s drugom Vladimirom Bakarićem i maršalom Titom.«⁷⁸ Sličnom patetikom odiše i proglas Narodne fronte Hrvatske: »Zbijmo se još čvršće oko naše Komunističke partije, narodne vlasti i druga Tita.«⁷⁹ Druge izborne poruke kao: »Živio vođa i učitelj naših naroda drug Tito«, »Glasajući za Sabor Narodne Republike Hrvatske, za kandidate Narodnog fronta, mi glasamo za daljnju izgradnju socijalizma«, ukazuju na simbolički okvir homogenizacije.

O shvaćanju uloge birača-građana u izborima znakovito govori Vladimir Bakarić na sastanku Glavnog odbora NFH 12. listopada u vezi s izbornom platformom: »Ti zadaci doduše ne znače ništa principijelno novoga u našoj politici, ništa takvoga što bi značilo neke bitne prekretnice u životu naših naroda, ali su ipak takvi da je dobro, da ih odmah pretresemo i sa njima upoznamo naše narodne mase, kako bi one mogle još u toku samih izbora da kažu svoju riječ i tako pruže što potpuniju podršku ostvarenju tih zadataka, i da izaberu za svoje predstavnike baš one ljude koji će se najdosljednije boriti za njihovo ispunjenje.«⁸⁰

Ostvarivanje podrške proklamiranoj politici socijalističke izgradnje temeljilo se u izbornoj agitaciji na nekoliko osnovnih teza: državna i politička samostalnost, tekovine NOB-a i poslijeratne obnove, političko jedinstvo ostvareno putem Narodne fronte, neosporna uloga Komunističke partije. »Zbog toga je za nas važno, da se u izborima za Sabor pokaže jedinstvena volja naših naroda, da izbori pokažu, da i posljednji naš trudbenik želi učestvovati u izgradnji socijalizma, da želi ići onim putem

⁷⁷ *Vjesnik* od 24. rujna 1950.

⁷⁸ *Vjesnik* od 11. listopada 1950.

⁷⁹ *Vjesnik* od 12. listopada 1950.

⁸⁰ *Vjesnik* od 14. listopada 1950.

koji su naši narodi već odavno zacrtali, i koji su dosad uspješno i pod rukovodstvom Komunističke partije i druga Tita savladali. [...] Zato, drugovi, pred našom Narodnom frontom, nema danas važnijeg zadatka nego: mobilizirati ljude da izađu na birališta i da što potpunije i što više glasaju za kandidate našeg Narodnog fronta.«⁸¹

Vjesnik će masovan odaziv na izbore protumačiti kao dokaz da »su mase sela i grada shvatile težnje našeg rukovodstva i potvrđuje da one u potpunosti odobravaju sve donesene mjere«, a izabrani zastupnici imaju zadatak da samo nastave takvim putem.⁸²

Kako se odnos prema izborima u političkoj agitaciji toga doba interpretira kao dokaz »zrelosti i svijesti«, partijski su organi analizirali najpogodnije oblike političkog utjecaja: »ubjeđivanje«, poziv na partijsku disciplinu, grupni pritisak, prijetnje. Izvještaj iz kotara Brinje sažima političke »probleme« toga područja prije izbora: »[...] bila su tri do četiri slučaja da je KK KPH bio obaviješten da neće doći neki pojedinci na glasovanje, otišlo se kod njih na pojedinačan razgovor, te poslije razgovora sa njima uspostavilo se kao da su to alarmantne vijesti i ti su došli na glasanje. Jedan slučaj stvarno neprijateljskog djelovanja bio je u crkvi govor popa iz Stajnice [...] koji je u općem smislu govorio o teškim i burnim vremenima, da će se skoro vidjeti ishod situacije, kao o nečem što treba čekati, tako da se narod Stajnice pitao što je to sada, što se treba vidjeti i čekati. Na razgovor kod popa otišao je jedan član Komiteta, nije direktno o ovim stvarima govorio sa njime, već uopće o izborima, te je tom prilikom obećao da u nedjelju na dan izbora neće držati mise u crkvi.«⁸³

Unatoč proklamiranim političkim reformama, a posebno u vezi s parolom o »demokratizaciji«, shvaćanja o najpogodnijim metodama političkog rada ostala su nepromijenjena, o čemu svjedoče analize izbornog ponašanja sačinjene na »terenu«: »Mjere organa vlasti protiv onih, koji su ranije glasali u crnu kutiju bilo javno ili prikriveno, a koje su se sastojale u pisanju parola protiv istih na njihovim kućama, političke presije, slanje na razne radove i sl. pokazalo se u cjelini uzeto efikasnim. Na ovim izborima bilo je malo slučajeva, da se je stavljalo ruke u crnu kutiju [...], a nigdje demonstrativnog, otvorenog ispada kao ranije na biralištima nije bilo. [...] Nije bilo nikakve prijetnje od agitatora. Sačuvana je mnogo više zakonitost tako da nije bilo potrebe nigdje da se glasa preko 19 sati na večer.«⁸⁴

Rezultati izbora ocijenjeni su kao još jedna velika pobjeda Fronte. Svi istaknuti kandidati smatrani su kandidatima NF. U cijeloj Hrvatskoj kandidirano je u svim izbornim jedinicama samo po onoliko kandidata koliko se biralo, osim u gradu Đakovu (II), gdje su kandidirana dvojica. Ukupno je u biračke spiskove bilo upisano 2,565.800 građana. Na drugim poslijeratnim izborima za Sabor glasovalo je 98,45% birača. Od toga je

⁸¹ *Vjesnik* od 29. listopada 1950. — Govor Vladimira Bakarića na skupu u Zagrebu.

⁸² *Vjesnik* od 9. i 16. studenog 1950.

⁸³ AISP, Komisija za narodnu vlast CK SKH, 1950.

⁸⁴ AISP, Komisija za narodnu vlast CK SKH, 1950. — Informacije o izborima za Sabor u kotaru Kostajnica.

za istaknute kandidate glasovalo 97,86%, a u kutiji bez liste 2,14% građana (49.629). Izabrano je 250 zastupnika. Nije bilo ponovnih izbora, ni žalbi na izborni postupak.⁸⁵

Oblast Rijeka imala je najveći odziv na izbore; pristupilo im je čak 99,71% birača. Visok postotak sudjelovanja građana bio je i u oblasti Bjelovar (99,65%) i gradu Zagrebu (99,30%). Oblast Osijek imala je pak najniži postotak birača na izborima — 96,17%. U toj je oblasti bilo i najviše glasova u kutiji bez liste: 3,31%, a najmanji postotak takvih glasova imala je oblast Dalmacija — samo 0,50%.

Izborna jedinica Križevci III, u oblasti Bjelovar, imala je najviši postotak glasova u kutiji bez liste u cijeloj Hrvatskoj: 12,68%.⁸⁶ Izborni rezultati, koliko je moguće zaključiti na osnovi dostupne građe, nisu nigdje falsificirani.

Vjesnik je izbore komentirao kao odraz svijesti ljudi i povjerenja u politiku Partije, pri čemu se osobito poslužio argumentacijom o broju birača koji glasuju za »opozicionu« kutiju bez liste. Komparirajući podatke iz proljetnih izbora za Skupštinu Jugoslavije s izborima za Sabor, prikazan je porast broja onih koji glasuju za kandidate Fronte. Kao podlogu takve argumentacije *Vjesnik* je upotrijebio i »nejavne« (stvarne) podatke s proljetnih izbora, koji javnosti nisu bili dostupni. Očito, za propagandne potrebe prekršeno je načelo tajnosti takvih podataka, a sve da bi se uspjeh mogao prikazati zaista uvjerljivim; posebno kada se sve objašnjava nedovoljnim političkim radom i nebudnošću spram »neprijatelja«.⁸⁷

Na konstituirajućoj sjednici Sabora izabrano je Predsjedništvo Sabora, Vlada NR Hrvatske i drugi organi. Za predsjednika Sabora izabran je Zlatan Sremec, za potpredsjednike Josip Šestan, Petar Dozet i Antun Vrkljan. Tajnici Sabora bili su Stjepan Debeljak, Nikola Jakšić i Ivo Senjanović.

Predsjednikom Vlade Hrvatske izabran je Vladimir Bakarić, a za potpredsjednike Franjo Gaži, Nikola Sekulić i Jakov Blažević. Vladu je činilo i 29 ministara.

Prezidijum Sabora činili su: Karlo Mrazović, predsjednik, Kata Pejnović i Antun Babić, potpredsjednici, Jure Franičević, tajnik i 23 člana.⁸⁸

Partijska većina u spomenutim organima tim je izborima još više osnažena. Kod funkcija koje su bile više reprezentativnog karaktera nastojala se još uvijek iskazati selektivna politička pluralnost.

⁸⁵ Prvo redovno zasjedanje Sabora Narodne Republike Hrvatske (2.—4. prosinca 1950.), Stenografski zapisnici, Zagreb 1951., 51—55.

Vjesnik od 9. studenog, na osnovi izvještaja Republičke izborne komisije, daje nešto drukčije rezultate: glasovalo ukupno 98,42% birača, za kandidate 97,87%, a u kutiji bez liste 2,13%.

⁸⁶ AISP, Izborna komisija CK SKH, 1950., i Komisija za narodnu vlast CK SKH, 1950., XI, 5.

⁸⁷ *Vjesnik* od 13. studenog 1950.

⁸⁸ Prvo redovno zasjedanje Sabora Narodne Republike Hrvatske (2.—4. prosinca 1950.), Stenografski zapisnici, Zagreb 1951., 97—109.

Zaključak

Analizom izbornog kompleksa poslijeratne Hrvatske nastojalo se ukazati i na obilježja organizacije legitimacijskog procesa nove vlasti. Uz prikaz osnovnih postavki socijalističke preobrazbe društva prema samorazumijevanju Komunističke partije, pratio se i proces instrumentalizacije tvorbi pokreta nastalog u NOB-u.

1. Izborna procedura dio je legitimacijskog procesa koji je, prema shvaćanju Partije, imao ulogu maksimaliziranja demokracije, doktrinarno utemeljene kao »demokracije novog tipa«, »demokracije za narod«. U tom razumijevanju izbori su dodatak već uspostavljenoj demokraciji i imaju ulogu potvrđivanja političkih smjernica dominantne političke partije, a ne artikuliranja političke volje.

2. Podrška uspostavljenoj vlasti postizala se »frontovskom« mobilizacijom pučanstva, ustoličavanjem karizmi pojedinih ličnosti, te oblicima socijalnog i političkog pritiska na sve alternativne političke grupacije.

3. »Devedeset i devetpostotna demokracija«, kako je istraživači tog razdoblja nazivaju, imala je u poslijeratnoj Jugoslaviji i Hrvatskoj ova obilježja: Kako je slabila homogenost pokreta (socijalno i politički), rasla su nastojanja Komunističke partije da je ostvari. O tome znakovito govori npr. »namještanje« izbornih rezultata 1950. godine.

U istom pravcu kreću se i oblici i sredstva političke argumentacije, suprotno smjeru političke motivacije birača za sudjelovanje u izborima. S vremenom izbori postaju sve više ceremonija, a manje interesno utemeljen čin pojedinca. Ograničenja koja sustav, ustrojen prema programskim načelima KPJ, uspostavlja u izbornom zakonodavstvu i praksi svjedoče o doktrinarnim postavkama prema kojima se demokratske procedure smatraju praznom formom.

SUMMARY

FUNCTIONING OF THE »PLEBISCITE DEMOCRACY« IN CROATIA
1945—1952 (THE ELECTORAL ASPECT OF LEGITIMIZING PROCESS
ORGANIZATION)

This article examines the role of elections in the establishment and functioning of political system in Croatia 1945—1952. The objects of analysis are elections for the Sabor 1946 and 1950, federal elections 1945 and 1950, and local elections from the same period. The research is based on archives material, newspapers, documents, and literature. The emphasis is on the following aspects: development of the electoral legislature, characteristics of electoral praxis, and the Communist party conception of the role of elections. Given the monopoly position of the KP in the political system in postwar Croatia and Yugoslavia, its conception of elections determined the nature of electoral legislature and procedure. In accordance with its doctrinal positions, the Communist Party considered elections just a formality by which it organized popular support for the established system. Consequently, the electoral legislature secured victory for its »transmission«, National Front. The electoral praxis, marked by various methods of party activity and pressure, and often disregarding constraints of legality, was even more significant.